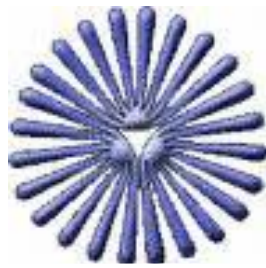

پایگاه اطلاعات علمی ایران

دانشگاه پیام نور تهران
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
گروه علمی فقه و مبانی حقوق اسلامی
عنوان پایان نامه :

بررسی مبانی فقهی جوایز ورزشی

استاد راهنما :

جناب آقای دکتر سید محمد صدری

استاد مشاور :

جناب آقای دکتر ابوالفضل فراهانی

نگارش :

سهراب جلالی

زمستان ۱۳۹۲

چکیده:

یکی از مهمترین احکام فقهی که همواره مورد تاکید و بحث مذاهب اسلامی اعم از امامیه و اهل سنت بوده، موضوع فقهی مسابقات و جوایز ورزشی و سلسله احکام شرعی مرتبط با آن بوده است. در حقیقت، با توجه به گستردگی موضوع مسابقات و نمود بارز آن در کشور های اسلامی، همواره از دیر باز، در رابطه با برگزاری مسابقات، مقولاتی نظیر برد، باخت، نوع مسابقات ورزشی اعم از مسابقات فردی یا گروهی و نیز مشروعیت و جایز بودن پرداخت جوایز ورزشی مطرح بوده و با توجه به رویکرد ورزش در سطح بین المللی، امروزه ماهیت تناسب و تطبیق قوانین ورزشی بر مبانی فقهی و اسلامی در کشور های اسلامی بیش از هر زمان دیگر مطرح بوده است.

در این پژوهش سعی شده است که به بررسی فقهی مسابقه و مشروعیت پرداخت جوایز از دیدگاه مذاهب اسلامی پرداخته، و در این زمینه با توجه به منابع فقهی راه کار های مناسبی ارائه گردد...

این پایان نامه، از طریق تحقیق به روش اسنادی و با مراجعه به منابع و اسناد اصیل از قبیل قرآن کریم و کتب معتبر فقهی، تفسیری و حدیثی حاصل شده است.

فهرست

- ۱ مقدمه:
- ۳ تعریف مساله:
- ۴ سابقه و ضرورت انجام تحقیق :
- ۶ اهداف تحقیق :
- ۶ اهداف کلی تحقیق:
- ۶ اهداف جزئی:
- ۶ فرضیات تحقیق:
- ۷ کاربردهای متصور از تحقیق:
- ۷ روش شناسی تحقیق:
- ۸ فصل اول
- ۹ بخش اول
- ۹ ۱-۱-۱ تعریف مسابقه :
- ۹ ۱-۱-۲ تعریف فقه:
- ۱۰ ۱-۱-۳ افقه در اصطلاح

۱۲	۱-۱-۴ تعریف جایزه:
۱۳	۱-۱-۵ تعریف شرط بندی:
۱۴	بخش دوم
۱۴	۱-۲-۱ مقدمه:
۱۶	۱-۲-۲ پیشینه انجام تحقیق:
۱۸	۱-۲-۳ جایگاه و اهمیت تربیت بدنی و ورزش در اسلام:
۲۰	۱-۲-۴ ورزش در قرآن:
۲۰	۱-۲-۵ ارزش و اهمیت مسابقه ورزشی در ماجرای یوسف پیامبر از دیدگاه قرآن
۲۲	۱-۲-۶ فواید اجتماعی ورزش
۲۳	۱-۲-۷ معنای مسابقه در فقه
۳۲	۱-۲-۸ قصور روایات دلالت کننده بر حرمت قمار و میسر:
۳۳	۱-۲-۹ مسابقه با غیر آلات قمار با عوض و گروگذاری:
۳۵	۱-۲-۱۰ مسابقه های سرگرم کننده و تفریحی، بازیهایی که با ابزار قمار صورت می گیرد:
۳۸	۱-۲-۱۱ افرق عقد و وعده:
۵۴	فصل دوم

بخش اول	۵۵
۲-۱-۱ مقدمه:	۵۵
۲-۱-۲ کسب درآمد از راه قمار:	۵۶
۲-۱-۳ مبانی فقهی قمار از منظر فقهای شیعه:	۵۸
بخش دوم	۶۲
۲-۲-۱ شرط بندی در مسابقه رانندگی:	۶۲
۲-۲-۲ شرط بندی برای انجام اعمال مستحب:	۶۳
۲-۲-۳ شرط بندی برای ورزش های متناسب با اسب سواری و تیراندازی:	۶۳
۲-۲-۴ بررسی رای فقهی شیخ قمی در رابطه با مسابقه اسب سواری و شنا:	۶۳
۲-۲-۵ بررسی دیدگاه های امام خمینی:	۶۴
۲-۲-۵-۱ حکم قمار و شرط بندی بین اعضای خانواده:	۶۴
۲-۲-۵-۲ شرط بندی در مسابقات اسب سواری:	۶۴
۲-۲-۶ شرط بندی درباره اسب سواری، تیراندازی و شناکردن به دلایل ذیل مشروعیت دارد:	۶۵
۲-۲-۷ بررسی احکام فقهی قمار در مذاهب اربعه:	۶۷
۲-۲-۸ بررسی دیدگاه و آراء فقهی فقهای سنی:	۷۱

۷۳	۲-۲-۹ نقد و بررسی برخی از دیدگاه ها:
۷۵	۲-۲-۹-۱ از دیدگاه امام شافعی:
۷۵	۲-۲-۹-۲ دیدگاه امام مالکی:
۷۷	فصل سوم
۷۸	<u>بخش اول</u>
۷۸	۳-۱-۱ مقدمه:
۷۹	۳-۱-۲ دلایل حرمت بازی با وسایل قمار:
۸۳	۳-۱-۳ مسابقه برای تواناسازی:
۸۷	۳-۱-۴ مسابقه های سرگرم کننده و تفریحی:
۸۹	۳-۱-۵ جوایز و پادشاهی مسابقات:
۹۰	۳-۱-۵-۱ صورت اول:
۹۰	۳-۱-۵-۲ دلیل اول: اجماع
۹۰	۳-۱-۵-۳ دلیل دوم: صدق عنوان قمار
۹۱	۳-۱-۵-۴ دلیل سوم: روایات
۹۱	۳-۱-۶ صورت دوم:

- ۳-۱-۷ جام ورزشی: ۹۲
- بخش دوم ۹۴
- ۳-۲-۱ بررسی ادله سایر فقهای شیعه: ۹۴
- ۳-۲-۲ بحث و بررسی پژوهش: ۱۰۳
- ۳-۲-۳ بررسی فرضیات پژوهش: ۱۰۵
- ۳-۲-۴ نظریه‌ریزی از مراجع در خصوص جوایز ورزشی ۱۱۰
- ۳-۲-۵ نتیجه‌گیری: ۱۱۲
- ۳-۲-۶ پیشنهادات: ۱۱۳
- منابع: ۱۱۴

مقدمه:

یکی از مهمترین احکام فقهی که همواره مورد تاکید و بحث مذاهب اسلامی اعم از امامیه و اهل سنت بوده، موضوع فقهی مسابقات و جوایز ورزشی و سلسله ادله های شرعی مرتبط با آن بوده است. در حقیقت، با توجه به گستردگی موضوع مسابقات و نمود بارز آن در کشور های اسلامی، همواره از دیر باز، در رابطه با برگزاری مسابقات، مقولاتی نظیر برد، باخت، نوع مسابقات ورزشی اعم از مسابقات فردی و یا گروهی و نیز مشروعیت و جایز بودن پرداخت جوایز ورزشی مطرح بوده و با توجه به رویکرد ورزش در سطح بین الملل و اعمال قوانین لازم الاجرا از سوی کنفدراسیون ها در تمامی کشور ها، امروزه ماهیت تناسب و تطبیق قوانین ورزشی بر مبانی فقهی و اسلامی در کشور های اسلامی بیش از هر زمان دیگر مطرح بوده است.

علی ایحال، نوع برخورد فقهی علما و فقهای جهان اسلام از دیر باز تا به امروز در زمینه مسائل فقهی مربوط به جوایز ورزشی در مذاهب ۵ گانه اسلامی با یکدیگر تاحدودی یکسان بوده و عمده تفاوت هایی نیز در بین فقهای امامیه یا جعفری با چهارمذهب دیگر نمود پیدا کرده است.^۱

فقهای اهل سنت، طبق قول راجع نزد حنابله و قول مورد اعتماد نزد مالکیه و قول اظهر نزد شافعیه، اتفاق دارند که انجام مسابقات با وسائل قمار همراه برد و باخت مورد حرمت بوده و نیز آن دسته از مسابقاتی که طرفین با شرط بندی بر سر جایزه و در نظر داشتن برد در مسابقه و تحصیل مال، بدنبال کسب آن هستند طبق اجماع، غیر جایز اعلام گردیده است. در رابطه با مشروعیت مسابقه و پرداخت جوایز ورزشی

^۱ -سید حسن، بجنوردی، القواعد الفقهیه، ج ۲، ۱۳۸۹ق، ص ۱۷۵.

روایتی است که اهل سنت از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و شیعیان از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند: هیچ مسابقه ای روا نیست جز در تیراندازی، شتردوانی و اسب سواری^۲. ملاحظه می شود که سه عنوان در این حدیث و نظایر آن وجود دارد که هر آنچه دایره مفهومی آنها را شامل شود مسابقه نامیده شده و به استناد روایات دیگر، شرط بندی و پرداخت جایزه در آنها جایز است^۳.

با بررسی دیدگاه های فقهای اهل تسنن نظیر غزالی^۴، البوطی^۵ و الزحیلی^۶ در رابطه با اجرای مسابقات و بررسی فقهی آن، میتوان دریافت که شرط انجام مالی برای اجرای مسابقات بر اساس روایت قبلی از پیامبر مورد نکوهش قرار گرفته و غیر جایز تلقی گردیده است.

در کتب مختلف نظیر جواهر الکلام^۷، وسائل الشیعه^۸، شرائع الاسلام^۹ و... در رابطه با موضوع مسابقه به طور اعم مطالبی مطرح گردیده و جمیع نظرات با اتکاء به آیه «شما(ای مومنان) در مقام مبارزه با آنها خود را مهیا کنید و تا حدی که میتوانید از آذوقه و آلات جنگی و اسبان سواری برای تهدید دشمنان خدا و دشمنان خودتان، فراهم سازید»^{۱۰} و حدیثی متواتر از رَسُولُ اللَّهِ (ص): "به فرزندان خود تیراندازی و شنا یاد دهید"^{۱۱} بر تقویت ابعاد آمادگی در مهارت های تیر اندازی و اسب سواری، مسلمین برای نبرد با کفار

^۲ - «السبق الا في نصل او خف او حافر».

^۳ - سید محسن، محمودی، مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع تقلید، ج ۱، ص ۱۰۷، انتشارات علمی فرهنگی صاحب الزمان، چاپ ۱۴.

^۴ - ابی حامد، غزالی، المستصفی من علم الاصول، ۱۴۱۷ق، ص ۱۱۸.

^۵ - رمضان، البوطی، ضوابط المصلحه، ج ۲، ۴۰۶ق، ص ۲۵۴.

^۶ - وهبه، الزحیلی، نظریة الضرورة الشرعية، ۱۴۱۸ق، ص ۲۱۲.

^۷ - محمد حسن، نجفی، شرح مبسوط شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، ۱۴۱۶ق، ص ۳۸۸.

^۸ - شیخ حرّ عاملی، وسائل الشیعه فی تحصیل مسائل الشریعه، ۱۱۳۶ ه ق، ص ۲۹۲.

^۹ - ابوالقاسم نجم الدین جعفر بن حسن معروف به محقق حلی، شرائع، ج ۲، ص ۲۰۲.

^{۱۰} - «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ». سوره مبارکه انفال، آیه ۶۰.

^{۱۱} - «عَلِّمُوا أَبْنَاءَكُمْ الرِّمَى وَ السَّبَاحَةَ» الكافي، ج ۱۱، ص ۴۲۲.

دلالت دارد. بازی و پرداخت جوایز ورزشی در صورتی که توسط اعضاء مسابقه دهنده به صورت جمع کردن مبلغ و یا کالایی و بازی به منظور برد آن کالا و یا وجه، به جز در موارد سه گانه ای که در اسلام توصیه شده، حتی بدون برد و باخت، جایز نیست، به دلیل اجماع و نیز دلیل هایی که هرگونه لهو و لعب راحرام می دانند. این نکته قابل توجه بسیاری از فقهای تشیع و اهل تسنن قرار گرفته است که بنا بر روایات و نیز آیات قرآن، مواردی که سبب ایجاد شبهه ای از اختیار مال متوسل از مسابقه یا مضمونی از آن باشد را مردود دانسته اند.

در میان سایر فقها، نظیر سید علی طباطبایی^{۱۲} اعتبار این که به جز سه ورزش فوق، در سایر مسابقات ورزشی، در صورتی که از ادوات قمار استفاده نشده و مسابقه در اعتبار دریافت وجوه طرفین نباشد و شرایط لهو و لعب نداشته باشد را جایز دانسته است.

علی ایحال، در این تحقیق سعی شده است که به بررسی فقهی مسابقه و مشروعیت پرداخت جوایز از دیدگاه مذاهب پنج گانه اسلامی پرداخته شده و نقاط افتراق و تشابه دیدگاه های آنان مورد بررسی قرار گیرد. و برای این منظور از آیات قرآن کریم و احادیث مرتبط در این زمینه استفاده خواهیم کرد.

تعریف مساله:

همان طوری که میدانیم یکی از بخش های مسابقات ورزشی، جوایز و پاداش این مسابقات می باشد. با توجه به اینکه امروزه به ورزش به عنوان یک صنعت نگریسته می شود و بازیکنان در رشته های مختلف ورزشی پول های کلان دریافت می کنند و از طرفی پاداشی که به عنوان جایزه برای تیم یا فرد برنده در رشته های

^{۱۲} - سید علی، طباطبایی، ریاض المسائل، ج ۹، ۱۴۱۰ ق، ص ۴۰۸.

مختلف ورزشی در نظر گرفته می شود حایز اهمیت است، برآن شدیم تا بررسی کامل و جامعی از منظر فقهی در مورد این جوایز ورزشی که به برندگان اهدا می شود انجام دهیم. (انشاءالله) و نظرات فقها گرانقدر اسلام و خصوصا مراجع شیعه را در این مورد جویا شویم.

در راستای تحقیق سوالاتی مطرح می شود از قبیل :

- آیا در فقه اسلامی از ورزش سخن به میان آمده است؟
- آیا مسابقت در غیر موارد ذکر شده در اسلام (شنا، اسب سواری، تیراندازی) در دیگر ورزش ها هم جایز است؟
- آیا دادن پاداش و جایزه به برندگان مسابقات ورزشی جایز است؟

برای رسیدن به پاسخ سئوالات از مبانی فقهی که عبارتند از قرآن، سنت، اجماع، عقل و هم چنین منابع مذکور فقهی استفاده خواهیم کرد.

سابقه و ضرورت انجام تحقیق :

علت اصلی تدوین این پایان نامه، افزایش معلومات نگارنده در مباحث فقهی در امور ورزشی می باشد، با اینکه ورزش همیشه در زندگی بشر دخیل بوده و از گذشته ای دور تا به حال با جدیت و اهمیت زیاد دنبال شده است، (از قبیل بازی های المپیک، پارالمپیک و جام جهانی فوتبال و سایر مسابقات). و امروزه هم این بازیها و جوایز آن هادر عرصه جهانی بسیار قابل اهمیت هستند. ولی به جوایز اهدایی در این مسابقات از لحاظ فقهی کمتر توجه شده است. امید است این اثر قدمی باشد جهت افزایش بصیرت و آگاهی افراد جامعه اسلامی، مخصوصا علاقمندان به مباحث فقهی و همچنین خدمتی ناچیز به جامعه علمی مخصوصا

علوم انسانی رشته الهیات (فقه و مبانی حقوق اسلامی) باشد.

بررسی فقهی مسابقه و شرایط اعطای جایزه به برندگان از جمله مسائلی است که در مباحث و کتب فقهی فقهای شیعه و سنی همواره مطرح بوده و باب ویژه ای را نیز به خود اختصاص داده است. این امر ناشی از ثمرات فقهی متعددی است که بر طرح و بررسی این مسئله و تبیین آن مترتب می گردد. این موضوع، خود، بیانگر اهمیت و ضرورت پرداختن به آن است. علاوه بر این، بررسی فقهی جوایز ورزشی ابعاد اجتماعی نیز دارد. مثلاً جایزه می تواند به عنوان ابزاری برای تشویق و ترغیب جوانان به ورزش جهت جلوگیری از سستی و انحرافات اخلاقی و اجتماعی مورد استفاده قرارگیرد.

اهمیت موضوع تحقیق بیشتر به آن خاطر است که، بر خلاف آنچه تصور می شود که بررسی فقهی جوایز ورزشی در هر مبحثی از مباحث فقهی مذاهب اسلامی، دارای یک معنای واحد است، باید گفت این عنوان به تناسب محلی که در مباحث مختلف فقهی به کار رفته است، دارای معنای خاصی است که با معانی دیگر آن در محل های دیگر متفاوت است و طبق هر معنا برخی صفات در مسابقات معتبر می شوند که طبق معنای دیگر معتبر نمی باشند. علاوه بر آن عنوان از بعد اجتماعی نیز معنای متفاوتی با سایر معانی پیدا می کند.

با توجه به این مطالب طرح و بررسی مسئله به صورتی تفکیک شده و منظم در بین مذاهب اسلامی ضروری است تا از یک سواز بررسی تک بعدی آن پرهیز شود و از سوی دیگر از خلط شدن مباحث با یگدیگر جلوگیری به عمل آید. البته آنچه بعد از مطالعه و بررسی پیرامون این موضوع به دست می آید،

این است که این مبحث با توجه به گستردگی آن، به صورت کامل و آن گونه که باید، دیدگاه های فقها را به صورت جامع می طلبد و برای طرح دقیق و تبیین آن به مجال گسترده تری نیاز است. با این وجود، سعی بر این خواهد بود که در حد امکان نمایی جامع از مباحث ضروری و اساسی این مبحث ارائه شود.

اهداف تحقیق :

اهداف کلی تحقیق:

۱- کسب آگاهی دقیق ، از حکم قرآن و سنت و همچنین دیدگاهها و نظرات فقها ، در مورد ورزش و جوایز ورزشی.

۲- ارائه پیشنهادات لازم با توجه به یافته های تحقیق جهت اصلاح روند اعطای جوایز در مسابقات ورزشی.

اهداف جزئی:

- ۱- بررسی اهمیت ورزش در اسلام.
- ۲- بررسی مبانی فقهی بازی ها و مسابقه ها و شرایط اعطای جایزه در آنها.
- ۳- مفهوم قمار و تفاوت آن با جایزه توضیح داده شود.
- ۴- بیان نکته نظرات فقهای شیعه و اهل سنت در مورد جوایز ورزشی و شرایط و حدود آن.

فرضیات تحقیق:

- ۱- دادن پاداش و جایزه به برندگان مسابقات ورزشی جایز است.

۲- شرط برد و باخت در مقابل دادن و یا گرفتن پول در مسابقات ورزشی حرام است.

۳- اگر پول از شرکت ها و کارخانه هادر جهت تبلیغ کالا و یا خدمات آنها گرفته شود و به برندگان

مسابقات به عنوان جایزه داده شود از نظر فقهی فاقد اشکال است.

کاربردهای متصور از تحقیق:

کاربرد هایی که این تحقیق خواهد شد، ۱- افزایش سطح سواد و آگاهی اقشار مختلف جامعه، به ویژه

کسانی که در حوزه فقه و حقوق مشغول به تحصیل و تدریس هستند. ۲- استفاده دست اندرکاران در

حوزه ورزش کشور از دیدگاه ها و نظرات فقها و کارشناسان فقه و حقوق در مورد نحوه و شرایط اعطای جوایز و

مبانی فقهی و حقوقی این موضوع. ۳- مورد توجه قرار دادن اشکالات موجود در این خصوص و ارائه

راهکارهایی جهت بهبود این رویه.

روش شناسی تحقیق:

روش تحقیق حاضر بطور کلی روش توصیفی و تحلیلی است که علاوه بر توصیف و تحلیل مبانی فقهی

جوایز ورزشی سعی بر شناسایی نقاط اشتراک و افتراق نظرات فقها و همچنین ارائه راهکارهای فقهی دارد. و

روش جمع آوری اطلاعات کتابخانه ای می باشد.

فصل اول

«مفاهیم و کلیات»

بخش اول

۱-۱-۱- تعریف مسابقه :

از منظر فقهی، مسابقه از ریشه سبق، به معنای پیشی گرفتن^{۱۳} بر یکدیگر در دویدن، تاختن، جنگیدن و... است. در این واژه، به گونه ای مفهوم رقابت، پیشتازی و پیش آهنگی نهفته است، در برابر واژه «لحوق» که به معنای پیوستن است. در هر عرصه و زمینه ای: علمی، فکری، عملی و... آن که جلومی افتد و زودتر از دیگران به مقصد از پیش تعیین شده می رسد و بر رقیب پیروز می گردد، به او «سابق» و پیشتاز گفته می شود.

۱-۱-۲- تعریف فقه:

فقه در لغت به معنی فهم و دانایی است.^{۱۴} و در اصطلاح معنی های گوناگونی دارد از جمله: « فهم دقائق »
واژه فقه در اسلام به دو معنی به کار می رفت^{۱۵}:

۱- به معنی لغوی (مطلق فهم).

واژه فقه به این معنی در موارد زیادی در قرآن به کار رفته که از آن جمله است:

الف) « أَنْظِرْ كَيْفَ نَصْرَفِ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ »^{۱۶}.

ب) « قَدْ فَصَلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ »^{۱۷}.

^{۱۳} - محمد معین، فرهنگ معین، ص ۶۲۹.

^{۱۴} - رضا، اقصی، دایرة المعارف فارسی، ج ۲، ص ۱۵۲.

^{۱۵} - محمود، شهابی خراسانی، ادوار فقه ص ۳۰ - ۳۲.

^{۱۶} - سوره مبارکه انعام، آیه ۶۰.

ج) « وَ أَحْلَلْ عُقْدَهُ مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي »^{۱۸}

د) « لَهْم قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا... »^{۱۹}

ه) « وَ إِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يَسْبِغُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ »^{۲۰}

۲- به معنی « بصیرت در دین »، خواه در قسمت اصول دین باشد یا فروع آن، شاید واژه فقه در آیه: « فَمَا لِهَوْلَاءِ

الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا »^{۲۱} نیز به همین معنی به کار رفته باشد، چنانکه از آیه: « فَكُلُوا مِن مَّا خَلَقَ مِنْ كُلِّ فَرْقَةٍ

طَائِفَةٍ لِيَفْقَهُوا فِي الدِّينِ... »^{۲۲} بی گمان همین معنی برداشت می شود.

واژه فقه در پاره ای از اخبار و احادیث نیز به همین معنی به کار رفته است، برای مثال در روایت « من حفظ علی

امتی اربعین حدیثاً بعثته الله يوم القيمة فقیها »^{۲۳}.

۳-۱-۱- فقه در اصطلاح

استعمال واژه « فقه » در بعضی از آیات قرآن در مصداق بصیرت در مسائل دین (لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ)، سبب

شد تا در روایات، این واژه مترادف با بصیرت و ادراک دقیق در امور دینی به حساب آید؛ یعنی در لسان

روایات و متشرعان نیز همان معنای لغوی اراده شود. تنها تغییر حاصل آمده، این بود که صرفاً بر مسائل

^{۱۷} - سوره مبارکه انعام، آیه ۹۸.

^{۱۸} - سوره مبارکه طه، آیه ۲۹.

^{۱۹} - سوره مبارکه اعراف، آیه ۱۷۸.

^{۲۰} - سوره مبارکه اسراء، آیه ۴۴.

^{۲۱} - سوره مبارکه النساء، آیه ۸۰.

^{۲۲} - سوره مبارکه توبه، آیه ۱۲۳.

^{۲۳} - محمد باقر، مجلسی، بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۵۳.

دینی تطبیق گردد؛ این محدودیت تطبیقی تا عصر تفکیک علوم دینی، که همان عصر امام صادق (ع) است، از یکدیگر ادامه داشت. در این عصر دانش‌هایی؛ نظیر دانش توحید یا کلام، دانش اخلاق (معرفة النفس)، دانش تفسیر و... از بدنه فقه جدا شده بود. فقه، تنها در احکام فرعی به کار می‌رفت و درست از همین تاریخ اصطلاح جدیدی از حیث محدوده تطبیق (نه در اصل معنا که ادراک دقیق باشد) در نزد فقها و متشرعه به وجود آمد.

در این عصر بود که در کلمات کسانی؛ چون شافعی، فقه به «علم به احکام شرعیة عملیه‌ای که از طریق ادلة تفصیلیه به دست می‌آید»^{۲۴} تعریف شد و تقریباً عین همین تعبیر در کلمات فقها و اصولیون فریقین به چشم می‌خورد.^{۲۵} تنها تفاوت در تعبیر به «فرعیه» است که در کلمات فقهای شیعه؛ مانند شیخ طوسی و صاحب معالم به جای «عملیه» نشسته است.

روشن است که با قید «فرعیه»، اصول دین و اصول فقه خارج می‌شود، در حالی که با قید «عملیه»، مسائل مرتبط به اعمال قلب که در علم اخلاق از آن بحث می‌شود؛ نظیر حرمت ربا، حسد، کبر و... نیز خارج می‌گردد.^{۲۶} چنان که با قید «ادلة تفصیلیه»، آشنایی مقلد به احکام فرعی جدا می‌شود و در نتیجه علم مقلد به فتاوی مرجع تقلیدش «فقه اصطلاحی» به حساب نمی‌آید و کلمه فقه اصطلاحی تنها شامل «آگاهی‌های اجتهادی» می‌شود؛ چنان که «فقیه اصطلاحی» نیز تنها بر مجتهد اطلاق می‌گردد و شامل مقلد نمی‌شود.

به هر حال، در اصطلاح اصولیون و فقها، فقه، مجموعه‌ای از قوانین، دستورات و امر و نهی‌هایی است که فقیه، از منابع و ادلة تفصیلی آن استنباط می‌کند و موضع عملی بندگان را در برابر خالق رقم می‌زند و به او می‌آموزد که چه عکس العملی در مقابل مولای حقیقی‌اش داشته باشد. به بیان دیگر: اگر غرض از خلقت انسان، عبودیت است: «^{۲۷} مَنْ جَنَّ وَ انْسَ رَا نِیَافِرِیْدِمَ جِزْ بَرَا لَیْنِکَ عِبَادَتِمَ کَنْدَ (و از این راه تکامل

^{۲۴} - ناصر، مکارم شیرازی، دائرة المعارف فقه مقارن، ص ۳۷، به نقل از شرح جمع الجامع للمحلی، ج ۱، ص ۳۲.

^{۲۵} - پیشین، به نقل از عدة الاصول، ج ۱، ص ۲۱؛ معالم الدین، ص ۳۳؛ الاصول العامة للفقہ المقارن، ص ۱۵.

^{۲۶} - پیشین، به نقل از الموسوعة الفقهیة الكويتیة، ج ۱، ص ۱۳.

^{۲۷} - «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ». سوره مبارکه ذاریات، آیه ۵۶.

یابندوبه من نزدیک شوند)»، فقه، طریق عبودیت و بندگی را تعیین می‌کند و راه عملی آن را به بنده می‌آموزد و بر همین اساس به آن «شریعت» و «منهاج» به معنای راه نیز گفته می‌شود.^{۲۸}

۴-۱-۱ تعریف جایزه:

جایزه در لغت به معنای عطیه و بخشش است. بعضی معتقدند جایزه؛ یعنی عطیه و بخشش، و ماده لغوی‌اش برگرفته از این مقوله است که؛ فرماندهی در مصاف با دشمن قرار داشت و در میان‌شان رودخانه‌ای واقع شده بود. وی گفت: هرکسی که از این رودخانه عبور کند، فلان مبلغ به او تعلق خواهد گرفت. هرگاه یکی از آنان از رودخانه می‌گذشت جایزه‌ای دریافت می‌کرد. عده‌ای چنین اظهار نموده‌اند که اصل جایزه از این اخذ شده است که شخصی آب را در اختیار دیگری می‌گذارد تا برای خودش ببرد، هرگاه مرده آبش خور می‌رسد به میراب می‌گوید: به من آب بده تا از نزد شما برای خودم ببرم، سپس این مفهوم گسترش یافت تا آنجا که عطیه را جایزه نامیدند.^{۲۹} باز این واژه برای عطیه‌ای که به پاس احترام به افراد داده می‌شود به کار رفته است. نمونه آن رامی‌توان در حدیث حضرت ابوشریح کعبی یافت؛ حضرت رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم فرمودند: کسی که به خداوند و روز آخرت ایمان دارد باید میهمان خود را گرمی بخشد، یک شبانه روز جایزه اوست.^{۳۰} علامه خطابی رحمه‌الله در توضیح این حدیث می‌گوید: یعنی هرگاه میهمانی

^{۲۸} - ناصر، مکارم شیرازی، دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۱، ص ۳۸.

^{۲۹} - «و الجائزة: العطية، و أصله أن أميراً واقف عدواً، و بينهما نهر، فقال: من جاز هذا النهر فله كذا، فكلمنا جاز منهم واحداً أخذ جائزة». وقال آخرون: «أصل الجائزة أن يعطى الرجلُ الرجلَ ماءً ويُجيزه ليذهب لوجهه، فيقول الرجلُ إذا ورد ماء لقيم الماء: أجزني ماء، أي أعطني ماء حتى أذهب لوجهي وأجوزَ عنك، ثم كثر هذا، حتى سموا العطية جائزة». ابن منظور، لسان العرب، ج ۵، ص ۳۲۷.

^{۳۰} - «أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليكرم ضيفه جائزة يوم وليلة». ابو عبدالله، بخاری، كتاب الأدب، باب إكرام الضيف، حدیث ابن عباس. ص ۲۲۷۳.